

»παρεγενομένην ἐγὼ νέος ὢν, ἐκείνου μάλιστα δὴ τότε ὄντος πρεσβύτου,» καὶ ἐν τῷ Θεαιτήτῳ ἐπαναλαμβάνει τὸ αὐτὸ «συμπροσέμιξα τῷ ἀνδρὶ »πάνυ νέος πάνυ πρεσβύτη.» Ὁμολογεῖται δὲ κοινῇ παρὰ πάντων τῶν ἀρχαίων ὅτι ὁ Παρμενίδης ἀπήλαυε μεγίστην ὑπόληψιν διὰ τε τὸ βάθος τῆς διανοίας του καὶ διὰ τὴν σπουδαιότητα καὶ τὴν ἐξαρσιν τῶν φρονημάτων του (1). Ὁ Παρμενίδης ἐξέθεσε τὰς φιλοσοφικὰς του θεωρίας εἰς ἐπικὸν ποίημα, ὅπερ συνήθως ἀναφέρεται ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «περὶ φύσεως» διαιρούμενον εἰς δύο μέρη, ἐξ ὧν τὸ μὲν πρῶτον ἐπραγματεύετο τὰ πρὸς ἀλήθειαν, ἤτοι περὶ τοῦ ὄντος, τὸ δὲ δεύτερον τὰ πρὸς δόξαν ἤτοι περὶ τοῦ μὴ ὄντος.

Εἰς τὸ πρῶτον μέρος ἀπαντᾶται ἡ Ἐλεατικὴ ἀρχὴ καθαρὰ καὶ ἀμιγῆς πάσης θεολογικῆς μορφῆς, δι' ἧς περιεκαλύπτετο εἰς τὸ Ξενοφάνειον σύστημα, ἐφ' ὅσον ὁ Παρμενίδης προσδιορίζει τὸ ἐν ὡς τὸ καθαρὸν ὄν, ὡς τὸ καθ' αὐτὸ ἀληθές, καὶ ἀπέναντι τούτου δριστικῶς χαρακτηρίζει τὰ πολλὰ ὡς μὴ ὄντα· ἐπομένως δὲ ἐξέφρασε τὴν παράτολμον ἀρχὴν ὅτι τὸ ὄν ἔστι, τὸ δὲ μὴ ὄν οὐκ ἔστι (ἔστι γὰρ εἶναι, μὴ δὲν δ' οὐκ εἶναι). Ἐπομένως δὲ ἀποκλείων ἐκ τῆς ἐννοίας τοῦ ὄντος πᾶσαν διαιρετότητα καὶ διάκρισιν, πᾶν πρότερον καὶ ὕστερον, πᾶσαν γένεσιν καὶ κίνησιν, θεωρεῖ αὐτὸ ὡς τὸ μόνον πραγματικόν, ὡς ἐν ἑαυτῷ πλήρες καὶ ἄρτιον (2). Ἴνα δὲ ἐννοήσωμεν ἔτι ἀκριβέστερον τὴν φιλοσοφικὴν ἀρχὴν τοῦ Παρμενίδου, ἀρυόμεθα τὰς ἀποδείξεις τῆς ἐξ αὐτῶν τῶν σωζομένων λειψάνων τοῦ ποιήματός, του, ἐνθα ἀπαριθμεῖ τὰ προσόντα ἢ τὰ χαρακτηριστικὰ (σήματα) τοῦ ἀληθῶς ὄντος. Τὸ ὄν κατ' αὐτὸν οὔτε ἐγένετο οὔτε φθείρεται. Δὲν ἐγένετο διότι ἔπρεπε πρότερον νὰ μὴ ἦτο, ὅπερ ἀδύνατον· διότι κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην δὲν δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν πῶς ἤθελε φθάσει ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, ἐκ τοῦ μηδενός, εἰς ὑπαρξιν ὄντος· ἢ ἔπρεπε νὰ λάβῃ γένεσιν ἐκ τινος προϋπάρχοντος ὄντος, ὅπερ πάλιν εἶναι ἀδύνατον, διότι δὲν ἤθελεν εἶσθαι διάφορον τούτου τοῦ πρώτου ὄντος. Ἄλλ' οὐδὲ φθείρεται διότι ἂν ἐμέλλε ποτε νὰ μὴ ἦναι, δὲν θὰ ἦτο ὄν. Καθὼς οὔτε ἀρχὴν οὔτε τέλος ἔχει, ὡσαύτως οὔτε πρότερον οὔτε ὕστερότερον· ἀλλ' εἶναι αἰδίως ἐνεστῶς, ὁ χρόνος οὐδόλως εἰς αὐτὸ ἐφαρμόζεται. Εἶναι ὅλον μηδαμῶς διαιρούμενον, ἀλλὰ συνεχές. Εἶναι ὡσαύτως ἐν μονοειδές, ἄνευ ποιοτικῆς διαφορᾶς, εἶναι πάντῃ ἴσον διότι οὐδαμοῦ εἶναι μᾶλλον ἢ ἦττον ὄν· εἶναι ὡς τι ἀδιαίρετον, ἀδιάκριτον, ἴσον ἑαυτῷ συνεχές. Ἐπομένως πληροῖ τὰ

(1) Πλ. Θεαίτ. Παρμενίδης μοι φαίνεται τὸ τοῦ Ὁμήρου, αἰδοῖός τε εἶναι, ἄμα δεινός τε. Κεβ. Πιν. κ. 6. ἀνὴρ ἔμφρων καὶ δεινός περὶ σοφίαν, λόγῳ δὲ καὶ ἔργῳ Πυθαγόρειόν τινα καὶ Παρμενίδειον ἐζηλωκῶς βίον.

(2) Ἄριστ. Μετ. 1. 5. Παρμενίδης δὲ μᾶλλον βλέπων ἔοικε που λέγειν· «παρὰ γὰρ τὸ ὄν τὸ μὴ ὄν οὐδὲν ἀξιῶν εἶναι, ἐξ ἀνάγκης ἐν οἴεται εἶναι τὸ ὄν καὶ ἄλλο οὐδὲν ἀναγκαζόμενος δ' ἀκολουθεῖν τοῖς φαινομένοις δύο τὰς αἰτίας καὶ δύο τὰς ἀρχὰς πάλιν τίθησι, θερμὸν καὶ ψυχρὸν, οἷον πῦρ καὶ γῆν λέγων· τούτων δὲ κατὰ μὲν τὸ ὄν τὸ θερμὸν τάττει, θάτερον δὲ κατὰ τὸ μὴ ὄν.

πάντα δι' ἑαυτοῦ, ἄλλο τι δὲν κατέχει τόπον παρ' αὐτῷ, διότι πανταχοῦ ὄν, προσπελάζει εἰς ὄν οὐδαμοῦ κενόν. Ἐὸν τέλος δὲν εἶναι ἀπέραντον ἐπ' ἀπειρον ἐκτεινόμενον, διότι τότε ἤθελεν εἶσθαι ἀτελές, ἀπ' ἐναντίας εἶναι ἐν ἑαυτῷ πεπερασμένον καὶ διὰ τοῦτο τέλειον. Ὅθεν ὁ Παρμενίδης παραβάλλει τὸ ὄν πρὸς σφαῖραν πάντη ἴσην, ἐννοῶν διὰ τῆς παραθέσεως ταύτης ὅτι καθάπερ ἡ σφαῖρα εἶναι πάντη ἴση πρὸς ἑαυτὴν καὶ πανταχόθεν ἐπίσης αὐτοτελῆς καὶ πλήρης, οὕτω καὶ τὸ ὄν εἶναι πάντη ἴσον καὶ τέλειον. Εἰς τὰ κατηγορούμενα ταῦτα τοῦ ὄντος προστίθησι καὶ ἄλλο τι εἰδικώτερον, θεωρεῖ τὴν διάνοιαν ὡς ταύτην μετὰ τοῦ ὄντος· διότι, λέγει, τὸ ἀντικείμενον τῆς διανοίας ἢ τὸ νοητὸν εἶναι τὸ ὄν, καὶ ἡ διάνοια δὲν εἶναι ἄνευ τοῦ ὄντος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου καὶ αὐτὴ εἶναι, διότι ἐκτὸς τοῦ ὄντος οὐδέν τι ἐστίν. Ὑπαρξίς λοιπὸν καὶ διάνοια εἰσὶν ἀμφοτέρω ἀχώριστα ἐν τῷ εἶναι. Ἐκ ταύτης ἄρα τῆς οὕτω προσδιορισθείσης ἐννοίας τοῦ ὄντος συμπεραίνει ὁ Παρμενίδης ὅτι πᾶν τὸ μὴ ἐναντιούμενον πρὸς ταύτην τὴν ἐννοίαν τοῦ τελείου ὄντος, πᾶν τὸ μὴ ὄν, πᾶσα γένεσις καὶ φθορὰ, πᾶσα αὐξήσις καὶ μείωσις, πᾶσα ἀνισότης καὶ εἰς μέρη διαίρεσις, δὲν ὑπάρχει. Τοιοῦτου δὲ εἶδους εἶναι ὁ κόσμος, οἷος ἐμφανίζεται ἡμῖν διὰ τῶν αἰσθητηρίων, ἐπομένως δὲ ὁ Παρμενίδης ἀρνεῖται τὴν πραγματικὴν ὑπαρξίν τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου. Πρέπει, λέγει, ν' ἀκολουθῆ τις τὸν λόγον καὶ ὄχι τὰς ἀπατηλὰς αἰσθήσεις· ἡ μόνη ἀλήθεια εἶναι ὅτι τὸ ὄν ἐστίν, τὸ δὲ μὴ ὄν, ἐπειδὴ οὐκ ἐστίν, δὲν δύναται οὐδέ νὰ ᾔηται.

Ὅθεν δυνάμεθα νᾶ διαβεβαιώσωμεν ὅτι διὰ τοῦ Παρμενίδου ἤρξατο ἡ κυρίως λεγομένη φιλοσοφία· διότι πρῶτος οὗτος ἀνυψώθη εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ ἰδανικοῦ, διότι πρῶτος οὗτος ἀπογυμνούμενος τῶν δοξῶν καὶ τῶν παραστάσεων καταδικάζει αὐτὰς ὡς ψευδεῖς, καὶ ἐκφέρει ὅτι τὸ ὄν εἶναι τὸ ἀληθές. Ἡ ἐναρξίς αὕτη τῆς φιλοσοφίας καθὸ τοιαύτη εἶναι βεβαίως ἀτελής καὶ ἀπροσδιόριστος, ἀλλὰ πρόκειται νὰ ἐπεξεργασθῆ καὶ προσλάβῃ τὴν ἀπαιτουμένην συμπλήρωσιν.

Ἄλλ' εἰς τὴν διδασκαλίαν ταύτην τοῦ ὄντος, τῆς ἀληθείας, ὁ Παρμενίδης προστίθησι καὶ δεύτερον μέρος ὅπερ καθὸ διδασκαλία τοῦ μὴ ὄντος ὑποθετικῶς λαμβανόμενου, ἢ ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῶν ἀνθρωπίνων δοξῶν παρέχει τινὰ ἐξήγησιν καὶ διασάφησιν τοῦ φαινομένου κόσμου. Τὴν φύσιν ἣν πρόηεν ἠρνήσατο ὁ Παρμενίδης ὑποθέτει ἐνταῦθα πάλιν οἷα ἐμφανίζεται εἰς τὰς αἰσθήσεις, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μὴ θεωρῆται μήτε ὡς οὐσα μήτε ὡς ἀληθῆς (1)· ὡς πρὸς τὸ σύστημα τοῦ φαινομένου κόσμου παραδέχεται δύο ἀρχὰς τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρὸν, ἐκ τῆς συγκράσεως τῶν ὁποίων τὰ πάντα συνίστανται. Μόνον τὸ πρῶτον ἐξ αὐτῶν θεωρεῖ ὡς ἀληθές καὶ πραγματικόν, ταῦτὸν πρὸς ἑαυτό, τὸ δὲ δεύτερον ὡς ἀπατηλὴν δόξαν, ὡς ἀληθῶς μὴ

(1) Ἴδε σημ. 2. σελ. 56.

ὄν ('Αρ. Μετ. Α'. ε. 24). Πάντα τὰ ὄντα εἶναι κρᾶμα τούτων τῶν δύο. Ὅσῳ μᾶλλον εἶναι πῦρ, φῶς, τοσοῦτῳ μᾶλλον εἶναι ὑπαρξίς, ζωή, συνείδησις· ὅσῳ μᾶλλον ψυχρὸν καὶ σκοτεινόν, τοσοῦτῳ μᾶλλον ἀνυπαρξία, θάνατος. Ἐκ τοῦ βαθμοῦ τῆς κράσεως τοῦ θερμοῦ καὶ τοῦ ψυχροῦ ἐξαρτᾶται ἡ τελειότης ἐκάστου τῶν φυσικῶν ὄντων, μάλιστα δὲ ἡ τοῦ ἀνθρώπου, ἡ φύσις τῶν μελῶν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος εἶναι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ μὲ ἐκεῖνο ὅπερ νοεῖ, καθάπερ εἰς τὸ πᾶν τὸ ὄν καὶ ὁ νοῦς εἶναι ἀδιάκριτα, καὶ ἀναλόγως τῆς κράσεως τοῦ θερμοῦ μετὰ τοῦ ψυχροῦ ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ σώματι, ἀναλόγως τῆς ὑπεροχῆς τοῦ πρώτου ἐπὶ τοῦ δευτέρου μετέχει καὶ ὁ ἀνθρώπος τοῦ νοός (1).

Ἐκ τῶν εἰρημένων λοιπὸν καταφαίνεται καὶ τὸ ἔλλειμμα τοῦ Παρμενιδείου συστήματος, διότι ὁ Παρμενίδης προσδιόρισας τὸ ἐν ἀπέναντι τῶν πολλῶν ὡς τὸ μόνον ἀληθές, ἠναγκάσθη διὰ τούτου, ὅπως πρῶτον εἰς τὰ πολλά, εἰς τὸν φαινομενικὸν κόσμον ὑπαρξίαν τινα τοῦλάχιστον ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ δοξασίᾳ. Τί λοιπὸν ἐναπελείπετο· ἡ ὀρμυόμενος ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἐνός ὄντος νὰ ἀναδείξῃ ὅλως ἀντιφατικὸν καὶ ἀνυπόστατον τὸν ὄρατὸν κόσμον, ἢ χάριν τούτου νὰ παραδεχθῆ εἰς τὸ ὄν προσδιορισμοὺς νοθεύοντας τὴν καθαρότητά του. Τὸ μὲν ἐπεχείρησεν ὁ Ζήνων τὸ δὲ ὁ Μέλισσος.

ΖΗΝΩΝ

Ζήνων, ὁ συνήθως ἐπονομαζόμενος Ἐλεάτης πρὸς διάκρισιν τοῦ Στωϊκοῦ, μαθητῆς καὶ παιδικὰ τοῦ Παρμενίδου κατὰ τὸν Πλάτωνα (Παρμ.) ἦν 25 ἔτη νεώτερος τούτου, ἐπομένως δὲ ἐγεννήθη περὶ τὸ 495 π. Χ. Τεσσαρακονταετῆς τὴν ἡλικίαν ἦλθε μετὰ τοῦ ἐξηκονταπενταετοῦς Παρμενίδου εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέκτησε μεγάλην φήμην κατὰ τὸν καιρὸν τῆς διαμονῆς του (Πλάτ. αὐτόθι), ἐνθα ἀνέγνωσε καὶ τὸ φιλοσοφικὸν αὐτοῦ σύγγραμμα ἴσως συντεταγμένον ὑπὸ διαλογικὴν μορφήν. (Δ. Λ. γ'. μη'.) Ὁ Διογένης μνείαν ποιούμενος τῆς αὐταρκειᾶς του μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ ὅτι ἦν ὑπεροπτικὸς τῶν μειζόνων καὶ ὅτι ἐξαιρουμένης τῆς εἰς Ἀθήνας περιηγήσεώς του διέτριψε σταθερῶς ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ πατρίδι, πόλιν εὐτελεῆ ἀγαπήσας μᾶλλον τῆς Ἀθηναίων μεγαλαυχίας (Θ'. ΚΗ'.) Ὁμολογεῖται δὲ κοινῇ παρὰ πάντων τῶν ἀρχαίων ὅτι ἦν ἐνθερμος πατριώτης· ὑπομείνας μετὰ παραδειγματικῆς κάρτερας μαρτυρικὸν θάνατον ὑπὲρ τῆς πατρίδος του, ἧς τυραννουμένης ὑπὸ τοῦ Νεάρχου, ἢ τοῦ Διομέδοντος, ἢ τοῦ Δημόλου, (διότι οἱ ἱστορικοὶ δὲν συμφωνοῦσιν ὡς πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ τυράννου), ὁ Ζήνων προθέμενος τὴν ἀπελευθέρωσίν της καὶ ψευθεὶς τῶν ἐλπίδων του, κα-

(1) Στ. 145. Ὡς γὰρ ἐκάστῳ ἔχει κρᾶσις μελέων πολυπλάγκτων, τὼς νοός ἀνθρώποισι πρέσθηκεν· τὸ γὰρ αὐτὸ ἐστίν, ὅπερ φρονεῖ, μελέων φύσιν ἀνθρώποισι, κτλ.

τεδικάσθη εἰς φρικώδη βασανιστήρια, ἐν οἷς ἀνέδειξεν ὄντως ἡρωικὸν χαρακτῆρα. Τοιοῦτον εἶναι τὸ οὐσιῶδες τῆς ἱστορικῆς ἀφηγήσεως, καὶ τοι ὑπαρχούσης διαφωνίας περὶ τῶν καθ' ἕκαστα. Ἄ'Ο Ζήνων, λέγει ὁ »Πλούταρχος, ὁ ἑταῖρος τοῦ Παρμενίδου, συνομόσας κατὰ τοῦ Δημό-
 »λου καὶ ψευθεὶς τῶν σχεδίων του, ἀπέδειξε διὰ τῶν ἔργων, ὅτι ἡ
 »γενναία ψυχὴ ἄλλο τι δὲν φοβεῖται εἰμὴ τὸ αἰσχρὸν, καὶ ὅτι ὁ πό-
 »νος δὲν φοβίζει εἰμὴ τοὺς παῖδας καὶ τὰς γυναῖκας, ἢ καὶ ἄνδρας
 »ἠηλυπρεπεῖς. Ὅθεν ἀποταμῶν διὰ τῶν ὀδόντων τὴν γλῶσσαν του
 »τὴν ἔπτυσεν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ τυράννου, ὅπως μὴ βιασθῆ νὰ
 »καταμηνύσῃ τοὺς συνωμότας του.» Ἡ δὲ τοῦ Διογένους ἀφήγησις
 εἶναι ἔτι μᾶλλον ἐμπεριστατωμένη. « Ὁ Ζήνων, λέγει, ἐπιχειρήσας
 »νὰ καθαιρέσῃ τὴν τυραννίαν τοῦ Νεάρχου, ἢ κατ' ἄλλους τοῦ Διο-
 »σμέδοντος συνελήφθη. Ἀνακριθεὶς περὶ τῶν συνωμοτῶν καὶ περὶ τῶν
 »ὀπλῶν, ἅτινα εἶχε μετακομίσει εἰς τὴν Λιπάραν, ἐξήνεγκεν ὀνομα-
 »στί τοὺς φίλους τοῦ τυράννου.—Μετὰ ταῦτα δὲ προσποιούμενος ὅτι
 »ἔχει νὰ τῷ διακοινώσῃ ἀπόρητόν τι ἔδακε τὸ οὖς του καὶ δὲν ἀπέ-
 »στη, εἰ μὴ ἀφοῦ διετρυπήθη ὑπὸ βελέων, μιμούμενος τὸ παράδειγμα
 »τοῦ τυραννοκτόνου Ἀριστογείτονος. Ὁ Δημήτριος ἐν τοῖς Ὀμωνύμοις
 »λέγει ὅτι ἔδακε τὴν ρινὰ του. Ὁ δὲ Ἀντισθένης ἐν ταῖς Διαδοχαῖς
 »τῶν φιλοσόφων, διηγεῖται ὅτι ἀφοῦ κατήγγειλε τοὺς φίλους τοῦ τυ-
 »ράννου, ἐρωτηθεὶς ἂν ὑπολείπεται καὶ ἄλλος τις, ἀπεκρίθη: Σὺ, λυ-
 »μεῶν τῆς πατρίδος μου. Καὶ στραφεὶς πρὸς τοὺς παρεστῶτας, θαυ-
 »μάζω, εἶπε, διὰ τὴν δειλίαν σας, ἂν φοβούμενοι τὰ παθήματά μου
 »ἀνέχησθε νὰ ἦσθε τοῦ τυράννου δοῦλοι. Τέλος δὲ ἀποκόψας διὰ
 »τῶν ὀδόντων τὴν γλῶσσαν, τὴν ἀπέπτυσεν ἐνώπιον τοῦ τυράννου.
 »Τότε οἱ πολῖται ἐπιπεσόντες κατὰ τοῦ τυράννου τὸν ἐθανάτωσαν.
 »Ἴδου ὅ,τι διηγοῦνται σχεδὸν οἱ πλεῖστοι ἱστορικοὶ· ἀλλ' ὁ Ἑρμιπ-
 »πος ἀξιοῖ ὅτι ὁ Ζήνων ἐμβληθεὶς εἰς ὄλμον συνετρίβη.»

Ἄλλὰ τί τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ζήνωνος, τίς ἡ εἰδικὴ φυσιογνωμία τῆς ἢ διακρίνουσα αὐτὴν ἀπὸ τῆς τῶν προ-
 κατόχων του; Εἶναι βέβαια ἡ ἀνακάλυψις τῆς ἀντικειμενικῆς διαλε-
 κτικῆς. Ἐξηγοῦμεθα δύο τρόποι ἀνασκευῆς ὑπάρχουσι. Θέτει τις π.χ.
 φιλοσοφικόν τι σύστημα ὡς ἀληθές, καὶ ἐκ τούτου κατόπιν συμπεραί-
 νει ὅτι τὸ ἀντίθετόν του εἶναι ψευδές. Οὐδὲ ἔχει δυσκολίαν τινὰ τὸ νὰ
 ἰσχυρίζεται τις «τὸ ἄλλο δὲν εἶναι ἀληθές διότι δὲν συνάδει πρὸς τὸ
 ἐμὸν» ἀλλ' ἐπίσης καὶ ὁ ἕτερος δικαιούται νὰ ἰσχυρισθῆ τὸ αὐτὸ
 τοῦτο. Ἄλλ' ὑπάρχει καὶ ἄλλος τρόπος ἀνασκευῆς ὄντως ἔλλογος, ὃν
 ἀποκαλοῦμεν ἀντικειμενικόν· ἤτοι ἀποδεικνύεται τὸ ψεῦδος τοῦ ἀν-
 τιθέτου συστήματος ἐξεταζομένου καθ' ἑαυτό, οὐχὶ δὲ σχετικῶς πρὸς
 ἕτερον, καὶ ὑφ' ἑαυτοῦ ἐξελεγχομένου ἀντιφατικοῦ καὶ ἀνυποστάτου.

Αὕτη δὲ ἡ διαλεκτικὴ τοῦ Ζήνωνος περιγράφεται προσφυῶς εἰς
 τὸν Παρμενίδην τοῦ Πλάτωνος ἐνθα ὁ Σωκράτης εἰσάγεται λέγων ὅτι

ἡ δὲ Ζήνων ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ ὑποστηρίζει τὰ αὐτά, ἅπερ καὶ ἡ δὲ Παρμενίδης, ὅτι τὰ πάντα εἶναι ἓν, διὰ τινος ὁμῶς μεταβολῆς ζητεῖ νὰ μᾶς ἀπατήσῃ, ὅπως φανῆ ὅτι λέγει τι νέον» ἦτοι ὁ μὲν Παρμενίδης ἀποδεικνύει εἰς τὸ ποίημά του, ὅτι τὰ πάντα εἶναι ἓν, ὁ δὲ Ζήνων ἀπεναντίας ὅτι τὰ πολλὰ οὐκ ἔστιν. Ὁ Ζήνων ἀποκρίνεται πρὸς τὸν Σωκράτη, ὅτι ἀἔγραψε τοῦτο ἀποβλέπων μᾶλλον εἰς ἐκείνους, οἵτινες ἐπιζητοῦσι νὰ καταστήσωσι καταγέλαστον τὴν διδασκαλίαν τοῦ Παρμενίδου δεικνύοντες ὁποῖαι ἀντιφάσεις ἐκ ταύτης παρέπονται· κατεπολέμησε λοιπὸν τοὺς διίσχυριζομένους ὅτι τὰ πολλὰ ὑπάρχουσιν, ἵνα καταδείξῃ ὅτι πέντε ἕθεν παρέπονται πλείονα ἄτοπα ἢ ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ Παρμενίδου.» Ἴδού ἡ ἀντικειμενικὴ διαλεκτικὴ δι' ἧς βλέπομεν οὐχὶ τὴν Ἑλεατικὴν ἀρχὴν ἀμυνομένην ἑαυτήν, ἀλλὰ τὴν πάλιν μετατιθεμένην εἰς αὐτὸ τὸ πεδίου τῶν πολεμίων.

Καὶ ὁ Σιμπλίκιος δὲ ἀποδίδει τῷ Ζήνωνι τὸν αὐτὸν σκοπὸν. «Ὁ Ζήνων ἀποδεικνύει διαδοχικῶς ὅτι εἴαν ἡ πληθὺς ὑπάρχη εἶναι ἐνταῦθα μεγάλη καὶ μικρὰ· πεπερασμένη καὶ ἀπειρος—ἔστι καὶ οὐκ ἔστι.» Ἐὰν χωρὶα ταῦτα ἐμπεριέχουσιν ἅπαν τὸ μυστήριον τῆς διαλεκτικῆς τοῦ Ζήνωνος ὑποθεμένου τὴν ὑπαρξίν τῶν πολλῶν, ἵνα ἔτι κάλλιον τὴν καταπολεμήσῃ, φέρων αὐτὴν εἰς τὰς ἐσχάτας συνεπείας τοῦ παραλογισμοῦ καὶ τῆς ἀντιφάσεως. Διίσχυρίζεσθε, ἔλεγεν ὁ Ζήνων εἰς τοὺς ἐμπειρικῶς Ἰωνας, ὅτι δὲν ὑπάρχουν εἰμὲ ἀντίθετα ἀντικείμενα, ὅτι μόνον τὰ πολλὰ ὑπάρχουσιν· ἀντιτάττετε τὴν καθολικὴν κίνησιν εἰς τὴν ἀπόλυτον ἀκίνησίαν τὴν προκύπτουσαν ἐκ τῆς ἀπολύτου ἐνότητος τοῦ Παρμενίδου. Ἐστὼ, λαμβάνω τὰ ἰδικά σας ἐπιχειρήματα καὶ ἀποδεικνύω ὅτι εἴαν τὰ πάντα κινῶνται, δι' αὐτὸ τοῦτο τὰ πάντα ἡρεμοῦν· ὅτι εἴαν τὰ πάντα διαφέρωσι, δι' αὐτὸ τοῦτο τὰ πάντα εἰσὶ ταῦτά· καὶ ὅτι ἐπομένως τὸ ὑμέτερον σύστημα πᾶς φέρει εἰς συνεπείας ἀντιφασκούσας πρὸς αὐτό.

Ἡ διαλεκτικὴ τοῦ Ζήνωνος ἐφαρμόζεται κυρίως καὶ πρὸ πάντων ἐπὶ τῆς κινήσεως. Ὄθεν καὶ ὁ Ἀριστοτέλης παρατηρεῖ ὅτι ὁ Ζήνων ἀρνεῖται τὴν κίνησιν, διότι ἐμπεριέχει ἐσωτερικὴν ἀντίφασιν· ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ ἐκλάβωμεν διὰ τούτου ὅτι δὲν ὑπάρχει κίνησις· ὅτι δίδεται κίνησις, ὅτι ὑπάρχει τοῦτο τὸ φαινόμενον, τοῦτο εἶναι ἀναντίρρητον· αἰσθητικῶς ἀντιλαμβάνεται τις τὴν κίνησιν, ὡς τὸν λίθον, ἢ τὸ ξύλον, ὑπὸ ταύτην λοιπὸν τὴν ἔννοιαν δὲν ἀρνεῖται ὁ Ζήνων τὴν κίνησιν. Τὸ ζήτημα ἀφορᾷ ἀπ' ἐναντίας τὴν οὐσιώδη αὐτῆς πραγματικότητα καὶ ἀλήθειαν· ἀλλ' ἡ κίνησις δὲν εἶναι ἀληθής, διότι ὁ τρόπος καθ' ὃν τὴν ἀντιλαμβανόμεθα ἐμπεριέχει ἀντίφασιν.

Ἴδού οἱ κατὰ τῆς κινήσεως λόγοι οἴους ἡμῖν διέσωσεν αὐτοὺς ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Φυσικῇ Θ'.

Α'.—Πρῶτος μὲν ὁ περὶ τοῦ μὴ κινεῖσθαι διὰ τὸ πρότερον εἰς τὸ

ἡμισυ δεῖν ἀφικέσθαι τὸ φερόμενον ἢ πρὸς τὸ τέλος, περὶ οὗ διείλομεν ἐν τοῖς πρότερον λόγοις.

Ἐνταῦθα προϋποτίθεται ἡ τοῦ τόπου συνέχεια. Τὸ κινούμενον πρέπει νὰ φθάσῃ πρὸς τι τέλος. Ἴνα δὲ διατρέξῃ τὸ ὅλον, πρέπει πρῶτον νὰ διατρέξῃ τὸ ἡμισυ· ἀλλὰ καὶ τοῦτο τὸ ἡμισυ τοῦ τόπου εἶναι πάλιν ὅλον ὅπερ ἔχει καὶ αὐτὸ ἡμισυ· πρέπει λοιπὸν πρότερον νὰ φθάσῃ εἰς τὸ ἡμισυ τούτου τοῦ ἡμίσεος, καὶ οὕτως ἐφεξῆς ἐπ' ἀπειρον. Ὁ Ζήνων ἐνταῦθα ἀποβλέπει εἰς τὴν ἀπειρον διαιρετότητα τοῦ τόπου. Πάν διαστήμα εἴτε τόπου εἴτε χρόνου διαιρεῖται εἰς δύο ἡμίσεα, ἅτινα πρέπει νὰ διατρεχθῶσι· καὶ ὅσον δήποτε περιορισμένον τόπον καὶ ἂν ὑποθέσωμεν, τὸ αὐτὸ πάντοτε ἐπαναλαμβάνεται· ἐπομένως τὸ κινούμενον οὐδέποτε δύναται νὰ φθάσῃ εἰς τὸ τέλος.

Β'. — Δεύτερος ὁ καλούμενος Ἀχιλλεύς· ἔστι δ' οὗτος, ὅτι τὸ βραδύτερον οὐδέποτε καταληφθήσεται θεὸν ὑπὸ τοῦ ταχίστου· ἔμπροσθεν γὰρ ἀναγκαῖον ἐλθεῖν τὸ διώκον, ὅθεν ὤρμησε τὸ φεῦγον, ὥστ' αἰετὶ προέχει ἀναγκαῖον τὸ βραδύτερον.

Ὁ λόγος οὗτος εἶναι ὁ καλούμενος Ἀχιλλεύς ὁ ἀκύβητος. Ἐκ δύο σωμάτων κινουμένων κατὰ τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν, ἐξ ὧν τὸ μὲν προέχει, τὸ δὲ καθ' ὠρισμένον ἀπόστημα ἐπόμενον, κινεῖται ταχύτερον ἐκείνου, ἡμεῖς γινώσκομεν, ὅτι τὸ δεύτερον θέλει φθάσει τὸ πρῶτον. Ἄλλ' ὁ Ζήνων λέγει· τὸ ταχύτερον οὐδέποτε δύναται νὰ φθάσῃ τὸ βραδύτερον. Τοῦτο δὲ, ἰδοὺ πῶς τὸ ἀποδεικνύει. Τὸ διώκον δεῖται μέρους τινὸς τοῦ χρόνου, ἵνα φθάσῃ εἰς τὸ σημεῖον, ὅθεν ὤρμησε τὸ φεῦγον κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ χρονικοῦ τούτου μέρους. Καθ' ὃν χρόνον λοιπὸν τὸ διώκον φθάνει εἰς τὸ σημεῖον, ἐνθα τὸ φεῦγον εὕρισκετο, τοῦτο διατρέχει νέον τοπικὸν διάστημα, ὅπερ τὸ διώκον πάλιν μέλλει νὰ διατρέξῃ εἰς μέρος τι τούτου τοῦ χρονικοῦ μέρους· καὶ οὕτω προβαίνει ἐπ' ἀπειρον. Ὁ δὲ Βαῦλος ἀναπτύσσων τὸν λόγον τοῦτον σαφηνίζει αὐτὸν διὰ τοῦ ἐφεξῆς παραδείγματος. « Ἄς ὑποθέσωμεν » χελώνην εἴκοσι βήματα πρὸ τοῦ Ἀχιλλέως, καὶ ἅς περιορίσωμεν τὸ » τάχος τῆς χελώνης καὶ τὴν τοῦ Ἀχιλλέως εἰς τὴν ἀναλογίαν ἐνός » πρὸς εἴκοσι. Ἐνῶ ὁ Ἀχιλλεύς διατρέχει εἴκοσι βήματα, ἡ χελώνη » ἐν· προέχει λοιπὸν τοῦ ἥρωος. Ἐνῶ δὲ οὗτος διατρέχει τὸ εἰκοστὸν » πρῶτον βῆμα, ἡ χελώνη προέχει κατὰ τὸ εἰκοστὸν μέρος τοῦ εἰκο- » στοῦ δευτέρου· καὶ ἐνῶ ἐκεῖνος διατρέχει τοῦτο τὸ εἰκοστὸν μέρος, » αὐτὴ διατρέχει τὸ εἰκοστὸν μέρος τοῦ εἰκοστοῦ πρώτου μέρους, καὶ οὕτω καθεξῆς. » — Ὁ λόγος οὗτος εἶναι κυρίως ὁ αὐτὸς μετὰ τοῦ προηγουμένου, ἡ μόνη διχοφορὰ εἶναι ὅτι ἀντὶ τῆς διχοτομίας γίνεται αὐθαίρετος διαίρεσις τοῦ δεδομένου τόπου.

Γ'. Τρίτος λόγος, ὅτι ἡ οἴστος φερομένη ἔστηκε· συμβαίνει δὲ παρὰ τὸ λαμβάνειν τὸν χρόνον συγκεκρισθαι ἐκ τῶν νῦν· ἢ ἐν ἄλλοις ῥήμασι τὸ κινούμενον βέλος ἡρεμοῖ ἢ ἡ κίνησις του εἶναι μόνον φαινομενική,

διότι καθ' ἑκάστην στιγμήν, καθ' ἕκαστον τῶν νῦν, εἶναι ἐν ὀρισμένῳ τινὶ τόπῳ καὶ μόνον ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ· ἀλλὰ τὸ νὰ εἶναι τι πραγματικῶς καὶ ἀποκλειστικῶς ἐν ὀρισμένῳ τινὶ τόπῳ, τοῦτο σημαίνει ἡρεμεῖν.

Θέλοντες νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν κίνησιν λέγομεν ὅτι τὸ σῶμα εἶναι ἐν τινὶ τόπῳ, κατόπιν δὲ μεταβαίνει εἰς ἄλλον τινά, ἀλλ' ἐνῶ κινεῖται δὲν εἶναι οὔτε εἰς τὸν πρῶτον, οὔτ' εἰσέτι εἰς τὸν δεῦτερον· διότι ἐὰν ἦτο εἰς ἓνα ἐκ τῶν δύο θὰ ἡρέμει. Ποῦ εἶναι λοιπόν; Ἐὰν δὲ εἵπωμεν ὅτι εἶναι μεταξύ τῶν δύο, οὐδὲν λέγομεν· διότι καὶ μεταξύ τῶν δύο, ἤθελεν εἶσθαι ἐν τινὶ τόπῳ, ἐπομένως ἡ αὐτὴ δυσκολία ἀναφύεται.

Σημειωτέον δὲ ὅτι κατὰ τοὺς δύο πρώτους λόγους τὸ ἐπικρατοῦν εἶναι τὸ συνεχές· οὐδὲν ἀπόλυτον ὄριον ὑπάρχει, ἀλλ' ὑπερπηδᾶται πᾶν ὄριον. Κατὰ δὲ τὸν τρίτον ὑποστηρίζεται τὸ ἀντιθετον, ἦτοι τὸ ἀπόλυτον ὄριον, ἡ διάλυσις τοῦ συνεχοῦς, ἢ ὑποτίθεται τὸ συγκεκριμένον ἄνευ τῆς εἰς τὸ συνεχές μεταβάσεώς του. Ὁ Ἀριστοτέλης παρατηρεῖ περὶ τοῦ τρίτου τούτου λόγου, ὅτι πηγάζει ἐκ τοῦ ὅτι ὑποτίθεται ὅτι ὁ χρόνος σύγκειται ἐκ μοναδικῶν στιγμῶν (νῦν).

Παραπλήσιοι δὲ πρὸς τοὺς λόγους τούτους εἶναι καὶ οἱ κατὰ τῆς ὕλης, οἱ κατὰ τοῦ πολλοῦ. Πρῶτον ἐὰν ὑπάρχη τὸ πολὺ, ἔπεται ἐπίσης ὅτι εἶναι ἄνευ μεγέθους, σὺνάμα δὲ ὅτι εἶναι ἀπειράκις μέγα, ὅπερ ἐστὶν ἀντίφασις, ἐξ ἧς ἀποδεικνύεται ὅτι εἶναι ψευδῆς ἡ προϋπόθεσις ὅτι ὑπάρχει τὸ πολὺ. Καὶ τῶντι ἐὰν ὑπάρχη τὸ πολὺ, πρέπει νὰ σύγκηται ἐξ ἐνοτήτων. Ἄλλ' ἐὰν τὸ διαίρησι τις πραγματικῶς εἰς ἐνότητας, αἵτινες νὰ μὴ ἦναι πλέον πολλά, ἀλλὰ καθαρὰ ἐνότητες, πρέπει αἱ ἐνότητες αὗται νὰ ἦναι ἀδιαίρετοι, διότι πᾶν τὸ διαιρούμενον εἶναι πολὺ. Ἄλλ' ἐὰν τὸ ἀδιαίρετον δὲν ἔχη κανὲν μέγεθος, διότι πᾶν μέγεθος εἶναι διαίρετόν, εἶναι μηδέν. Ἄλλως δέ, ἐὰν ὑπάρχη τὸ πολὺ, δεόν ὡς προκύπτει ἐκ τῆς τελευταίας προτάσεως τοῦ προεκτεθέντος λόγου, 1ον) ἕκαστον τῶν πολλῶν νὰ ἔχη τι μέγεθος καὶ 2^{ον}) ἕκαστον νὰ χωρίζηται ἀπὸ τὸ ἄλλο, διὰ τινος μεταξύ μεγέθους, διότι ἄλλως εἶναι μηδέν καθ' ἑαυτό, ταύτιζόμενον μετὰ τοῦ ἑτέρου. Ἀλλὰ πρέπει τὸ χωρίζον μέγεθος τι ἀπὸ ἄλλου, νὰ ἔχη πάλιν καὶ αὐτὸ μέγεθος τι καὶ ἀπὸ τὰ δύο μεγέθη, ἅτινα χωρίζει, νὰ χωρίζηται δι' ἄλλων μεταξύ μεγεθῶν καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς ἐπ' ἀπειρον παρεμβάλλονται αἰετοτε νέα μεγέθη μεταξύ τῶν μεγεθῶν, ἐπομένως τὸ μέγεθος οὐδὲν ἔχει μέτρον καὶ πέρασ, τὰ πάντα εἶναι ἀπείρως μεγάλα. Δεύτερον, ἐὰν ὑπάρχωσι πολλά ὄντα, εἶναι ἐξ ἀνάγκης τὰ αὐτὰ πεπερασμένα καὶ ἀπειρα· διότι ἐὰν ἦναι πολλά, ἀνάγκη νὰ ἦναι τοσαῦτα, ὅσα εἶναι, οὔτε πλείονα, οὔτε ἐλάττονα ἐπομένως δὲ ἂν ἦναι τοσαῦτα ὅσα εἶναι, εἰσὶν ὀρισμόνα ἢ πεπερασμένα. Ἄλλ' ἐπίσης ἔπεται ἀναγκαιῶς καὶ τὸ ἀντιθετον: ἐὰν ἦναι πολλά, ὑπάρχουσι μεταξύ τῶν ὄντων (ὡς ἀνωτέρω ἐδείχθη) αἰετοτε ἕτερα πάλιν ὄντα,

καὶ μεταξὺ ἐκείνων πάλιν ἕτερα καὶ οὕτω καθεξῆς, τὰ πολλὰ ἐπομένως εἶναι ἄπειρα (1).

Ἄλλ' εἰ καὶ πρὸς τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τῆς Ἐλεατικῆς φιλοσοφίας ὁ Ζήνων ἔχει ἀρνητικὴν ἢ θετικὴν σημασίαν, διότι δὲν προσέθηκε νέον τι στοιχεῖον, ἀλλὰ κατεπολέμησε τὰ ἀντίθετα πρὸς ἐκείνην συστήματα, πλὴν εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας ἀνοίγει νέαν ἐποχὴν, διότι εἶναι ὁ πατὴρ τῆς διαλεκτικῆς, ἐπομένως δὲ ὁ πρόδρομος τῆς σοφιστικῆς, τῆς σωκρατικῆς καὶ τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας.

ΜΕΛΙΣΣΟΣ

Ὀλίγα τινὰ μόνον γινώσκομεν περὶ τοῦ βίου τοῦ Μελίσσου, ἀκμάσαντος κατὰ τὴν πρῶτην Ὀλυμπιάδα = 444 π. Χ. Διογένης ὁ Λαέρτιος (Θ' κδ'.) τὸν ἀποκαλεῖ μαθητὴν τοῦ Παρμενίδου ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἡρακλείτου ἦν δὲ Σάμιος τὸ γένος, ὡς ὁ Πυθαγόρας, εὐδοκίμων παρὰ τοῖς συμπολίταις αὐτοῦ ἐπὶ πολιτικῇ καὶ στρατηγικῇ ἐμπειρίᾳ. Ὁ Πλούταρχος ἱστορεῖ (Β. Περικλ. κς') ὅτι ὁ Μελίσσος ναύαρχος ὢν τῶν Σαμίων, ἐνίκησε τοὺς Ἀθηναίους εἰς τινὰ ναυμαχίαν. Ἐκ τοῦ καταλογάδην συνταχθέντος συγγράμματός του περὶ τοῦ ὄντος μᾶς διέσωσεν ὁ Συμπλίκιος ἐν τῷ ἑαυτοῦ ὑπομνήματι εἰς τὰ Ἀριστοτέλους Φυσικὰ διάφορα ἀποσπάσματα. Ὁ Πλάτων θεωρεῖ τὸν Μελίσσον πολλῶ ὑποδεέστερον τοῦ Παρμενίδου κατὰ τὴν σοφίαν (Θεαίτ.) καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ψέγει αὐτὸν ὡς ἀγροικόν (Μετ. Α' ε. κβ'.) καὶ φορτικόν (Φυσ. Α' β'). Ἀκολουθῶν δὲ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Παρμενίδου ἀποπειρᾶται νὰ δείξῃ ὅτι τὸ ὄν οὔτε γίνεται, οὔτε ἀπόλλυται, οὔτε αὐξάνεται, οὔτε μειοῦται, οὔτε κατὰ ποιόν, οὔτε κατὰ τόπον μεταβάλλεται, ἀλλ' οὐδὲ σῶμα ἔχει, διότι τοῦτο προϋποθέτει πληθὺν μορίων· ἐν ἑὸν δεῖ αὐτὸ σῶμα μὴ ἔχειν· εἰ δὲ ἔχει πάχος ἔχει ἂν μόρια, καὶ οὐκέτι ἂν εἴη ἑν. Αἱ αἰσθήσεις ἡμῶν, αἵτινες παριστάνουσιν ἡμῖν πληθὺν ὄντων, μᾶς ἀπατῶσι· διότι εἰάν τὰ πολλὰ ταῦτα ἦσαν πραγματικά, ἔπρεπε νὰ μᾶς παριστάνωνται ὡς ὄντα, ἀλλ' οὐχὶ ὡς αἰεὶ γινόμενα καὶ ἀδιαλείπτως μεταβαλλόμενα· ἀλλ' ἡμεῖς ἀντιλαμβάνομεθα τὸ θερμὸν μεταβαλλόμενον εἰς ψυχρόν, τὸ σκληρὸν εἰς μαλακόν, τὸ ζῶν εἰς νεκρόν, ἢ καὶ τ' ἀνάπαλιν, οὐδέποτε βλέπομεν ἀληθές τι καὶ μόνιμον, ἀλλ' αἰείποτε γινόμενα καὶ ἑτεροιούμενα. Ὁ Μελίσσος καθὸ Ἴων ἀπεπειράθη νὰ ἐξάρῃ τὴν πλευρὰν ἐκείνην τῆς ἐλεατικῆς φιλοσοφίας, ἣτις ἀντέκειτο εἰς τὴν τότε εἰσέτι ἀκμάζουσαν Ἴωνικὴν φιλοσοφίαν. Ἄλλ' ἐκ τῆς ἐπιμιξίας του ταύτης μετὰ τῶν Ἴωνων φιλοσόφων παρέλαβεν, ὡς φαίνεται, ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ διδασκαλίᾳ καὶ τι Ἴωνικὸν στοιχεῖον· κατὰ

(1) Συμπλ. Ἀριστ. Φυσ. λ'.

τὸν Ἀριστοτέλη (Μετ. Α. ε. κ.) ὁ Μέλισσος παραδέχεται ὅτι τὸ ἐν εἶναι ἄπειρον, διότι δὲν ἔχει οὔτε ἀρχὴν οὔτε τέλος· καὶ εἰς τὴν ἀπειρίαν ταύτην τοῦ ὄντος ἐστήριξε τὴν ἐνότητα αὐτοῦ, ἐφ' ὅσον δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συνυπάρχωσιν ἐνταύτῳ δύο ἄπειρα. Ταύτην δὲ τὴν ἀπειρίαν τοῦ ὄντος ἐθεώρει μετὰ τοῦ Ξενοφάνους ὡς ἐν κατὰ ὕλην, ἀλλ' ἀδιαίρετον, ἐφ' ὅσον ἠρνεῖτο τὸ κενὸν καθὸ ἀδύνατον, οὔτινος ἢ παραδοχὴ ἤθελε μᾶς φέρεи εἰς τὴν τῆς ὑπάρξεως τοῦ μὴ ὄντος. Ἀδυνατοῦ δὲ ὄντος τοῦ κενοῦ, συνεπήγετο τὸ ἀδύνατον τῆς κινήσεως τοῦ ὄντος, διότι ἐκτὸς αὐτοῦ δὲν εἶναι κενόν, ὅπως ὑποχωρῆ οὐδαμοῦ, οὐδὲ ἐντὸς αὐτοῦ εἶναι κενόν ἢ πόροι, ὅπως ἐν ἐαυτῷ συστέλλεται ὡς πρὸς τὸν ὄγκον.

Καθόλου δ' εἰπεῖν παρατηρεῖται εἰς τὸν Μέλισσον πρόθεσις ὅπως συνδυάσῃ τὴν ἐλεατικὴν Σχολὴν μετὰ τῆς Ἰωνικῆς καταβιβάζων τὸ καθαρὸν ὄν εἰς αἰσθητικόν, τὸ ἐν κατὰ λόγον τοῦ Παρμενίδου εἰς ἐν κατὰ ὕλην· ἀλλὰ τὴν πρόθεσιν του ταύτην ἀτελῶς μόνον ἐξεπλήρωσε, διότι ἡ ἐλεατικὴ ἀρχὴ ὑφίσταται μόνον ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ διατηρηθῆται καθαρὰ καὶ ἀμιγῆς πάσης αἰσθητικῆς ὑπάρξεως.

ΟΙ ΣΟΦΙΣΤΑΙ

Οἱ σοφισταὶ ἐκάλουν ἑαυτοὺς διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου (παρὰ τὸ σοφίζειν) διότι ἐπηγγέλλοντο νὰ παιδαγωγῶσιν ἢ νὰ παιδεύωσιν ἀνθρώπους εἰς πᾶν εἶδος σοφίας καὶ γνώσεως, μάλιστα δὲ εἰς τὴν ῥητορικὴν καὶ πρακτικὴν σοφίαν ἢ τὴν ἀρετὴν. Οὕτω π. χ. ὁ μὲν Γοργίας ἐπηγγέλλετο νὰ διδάσκῃ τοὺς νέους τὴν ῥητορικὴν, ὁ δὲ Πρωταγόρας τὴν ἀρετὴν, ἀποτελῶν αὐτοὺς ἱκανοὺς οἰκίαν καὶ πόλιν τῆν αὐτῶν διοικεῖν. Ὁ Πρόδικος ἐνησχολεῖτο εἰς λεκτικὰς ἐρεῦνας περὶ τῶν συνωνύμων. Ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰππίου περιστρέφετο περὶ τὰς φυσικὰς Ἐπιστήμας, τὴν Μαθηματικὴν καὶ τὴν Ἱστορίαν· ἄλλοι δὲ τέλος ἠρμήνευον καὶ ἀνέπτυσσον τοὺς ἀρχαίους ποιητάς, καθόλου δ' εἰπεῖν οἱ σοφισταὶ μετήρχοντο πᾶν εἶδος παιδεύσεως.

Ἴνα δὲ ἐκτιμήσωμεν τὴν τῆς σοφιστικῆς ἱστορικὴν ἀνάγκην πρέπει νὰ ἀποβλέψωμεν εἰς τὸ πνεῦμα καὶ τὸν σκοπὸν τῆς προγενεστέρας φιλοσοφίας. Οἱ πρὸ τῶν σοφιστῶν φιλόσοφοι περιώριζον τὰς ἐρεῦνας τῶν εἰς τὴν ἐξωτερικὴν φύσιν· ἡ φύσις ἐθεωρεῖτο ὑπ' αὐτῶν ὡς τὸ ἀκρότατον, οὐπω συνειδότες τὴν εἰδικὴν διαφορὰν τοῦ πνεύματος ἀπὸ τῆς ὕλης. Ἀλλ' ὁ περιορισμὸς οὗτος ὤφειλεν ἐπὶ τέλους νὰ ἐκλείψῃ, διότι ἡ φύσις οὔσα δημιουργημὰ τοῦ πνεύματος προὑποτίθησιν αὐτό. Ναὶ μὲν ὁ Ἀναξαγόρας ἀπεφήνατο ὅτι ἡ ὕλη δύναται νὰ ἐξηγηθῆ διὰ τινος νοητικῆς ἀρχῆς οὐσιωδῶς διακεκριμένης, ἀλλὰ δὲν ἐφήρμοσε τὸν νοῦν καὶ πρὸς ἐξήγησιν τῆς φύσεως, ἐθεώρησε μὲν αὐτὸν ὡς τὴν πρώτην κινητικὴν αἰτίαν, ἀλλὰ δὲν τὸν παρηκολούθησε καὶ

εἰς τὰ διαδοχικὰ διαβήματα τῆς ἐνεργείας του, ἢ ἐν ἄλλοις ῥήμασι δὲν ἐπραγματεύθη τὴν φύσιν ὡς ἀποκύημα καὶ προϊόν τῆς νοήσεως. Ἐπόμενον λοιπὸν ἦτο νὰ ἀναφανῆ ἡδὴ ἡ ἀρχὴ τοῦ ὑποκειμενικοῦ πνεύματος· ἐπόμενον ἦτο νὰ προβῆ εἰς τὸ μέσον ἡ ὑποκειμενικὴ σκέψις κατ' ἀντίθεσιν τῆς διανοίας ἐκείνης ἣτις μέχρι τοῦδε ἐνέκυπτεν ὀλοσχερῶς εἰς τὴν παρατήρησιν τῆς φύσεως. Τὸ πνεῦμα εἶναι τι πλεον τῆς ὕλης, τὸ ὑποκείμενον, ὁ ἐσωτερικὸς ἄνθρωπος πλεον τι τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀντικειμένου, τοῦ φυσικοῦ κόσμου εἰς ὃν ἀνήκει καὶ ὁ σωματικὸς ἄνθρωπος. Ἡ ἀνακάλυψις τῆς ἀληθείας ταύτης ἀποτελεῖ τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀρχῆς τῶν Σοφιστῶν, διερμηνεύει τὸ μυστήριον τῆς γοητείας, ἣν οὗτοι ἐξήσκουν ἐπὶ τοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς των καταστάνας παιδεύται τῶν συγχρόνων των καὶ χειραγωγοὶ τῆς γενικῆς μορφώσεως (1). Τί λοιπὸν τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν ἢ τὸ σύνθημα δι' οὗ διακρίνεται ἡ Σοφιστικὴ; ὅτι τὰ πράγματα εἶναι τοιαῦτα ὅποια εἰς ἡμᾶς παριστάνονται, ὅτι ὁ τρόπος καθ' ὃν τὸ ὑποκείμενον ἀντιλαμβάνεται εἶναι ὁ μόνος κανὼν καὶ μέτρον τῶν εἰς τὰς αἰσθήσεις του ὑποπιπτόντων ἀντικειμένων, ὅτι ἐπομένως τὸ ἀληθὲς δι' ἕκαστον ἄτομον εἶναι τὸ δοκοῦν αὐτῷ, ἀλλ' αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ἀληθὲς δὲν ὑπάρχει. Τὴν θεωρίαν ταύτην τῆς ὑποκειμενικότητος προωδοποίησε βεβαίως καὶ προπαρεσκεύασεν ἡ προγενεστέρα φιλοσοφία· ἡ διδασκαλία τοῦ Ἡρακλείτου περὶ τῆς ῥοῆς ἀπάντων τῶν ὄντων καὶ ἡ διαλεκτικὴ τοῦ Ζήνωνος, δι' ἧς ἀνήρει τὸν αἰσθητικὸν κόσμον, ἐπενήργησαν δραστηρίως καὶ ἐπὶ τῶν Σοφιστῶν· διὰ τοῦτο βλέπομεν ὅτι ὁ μὲν Πρωταγόρας ἐπρέσβευε τὸ φιλοσοφικὸν σύστημα τοῦ Ἡρακλείτου, ὁ δὲ Γοργίας τὸ τῶν Ἐλεατῶν. Ἀλλ' οὐδεὶς τῶν προγενεστέρων φιλοσόφων εἶχε προελάσει ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ν' ἀρνηθῆ πασαν ἀντικειμενικὴν γνῶσιν καὶ ἀλήθειαν. Ὅθεν ἡ Σοφιστικὴ καίτοι ὑψωθείσα ὑπεράνω τῆς φύσεως, καίτοι διὰ τῆς ὑποκειμενικῆς ἐπανακάμψεως ἀνοίξασα νέον κόσμον ἐλευθερίας καὶ γνώσεων, δὲν ἠδύνατο ὁμως κατὰ πρῶτον νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὴν οὐσιώδη ὑποκειμενικότητα, ἀλλὰ προέβη μόνον μέχρι τοῦ σημείου τῆς ἀμέσου καὶ ἐμπειρικῆς ὑποκειμενικότητος, θέσασα ὡς κέντρον τοῦ παντός τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ὅποῖος εἶναι εἰς τὴν φυσικὴν αὐτοῦ κατάστασιν, ὅστις θεωρητικῶς μὲν αἰσθάνεται, δοξάζει καὶ κατὰ τὰς δοξασίας καὶ παραστάσεις του κρίνει καὶ περὶ τῶν περιστοιχούντων αὐτὸν ἀντικειμένων, πρακτικῶς δὲ προτίθησιν, ὡς τὸ οὐ ἔνεκα τῆς ὑπάρξεώς του, τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἀτομικῶν του ἐπιθυμιῶν καὶ ὀρέ-

(1) Πλατ. Πολιτ. X. Πρωταγόρας μὲν ἄρα ὁ Ἀβδηρίτης καὶ Πρόδικος ὁ Κεῖος καὶ ἄλλοι πάμπολλοι δύνανται τοῖς ὑφ' ἑαυτῶν παριστάναι, ὡς οὔτε οἰκίαν οὔτε πόλιν τὴν αὐτῶν διοικεῖν οἷοί τ' ἔσονται, εἰ μὴ σφεῖς αὐτῶν ἐπιστατήσουσι τῆς παιδείας, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ σοφίᾳ οὕτω σφόδρα φιλοῦνται, ὥστε μόνον οὐκ ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς περιφέρουσιν αὐτοὺς οἱ ἐταῖροι.

ξων, καὶ πιστεύει ὡς ἠθικὸν δόγμα τὸ νόμῳ καλόν, νόμῳ κακόν, καὶ ὡς φύσει δίκαιον τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου. Ἐντεῦθεν λοιπὸν ἐξηγεῖται ἡ ἀσθενὴς ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τρωτὴ πλευρὰ τῶν Σοφιστῶν, καὶ ἡ σπουδαιότης μεθ' ἧς κατ' αὐτῶν ἀντετάχθησαν οἱ διασημότεροι ποιηταὶ καὶ φιλόσοφοι τῆς ἀρχαιότητος, ὡς ὁ Ἀριστοφάνης, ὁ Σωκράτης, ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης.

Ἀλλὰ καθὼς πᾶν μέγα φιλοσοφικὸν σύστημα εἶναι τὸ ἀπαύγασμα τῆς ἐποχῆς του, οὕτω καὶ εἰς τὴν σοφιστικὴν ἀνταντακλαῖται ἡ διάλυσις τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ βίου, ἡ βαθμιαία ἐπικράτησις τῆς ἀρχῆς τῆς ὑποκειμενικότητος κατὰ τοῦ κύρους τῶν ἐθίμων, τῶν πολιτικῶν καὶ θρησκευτικῶν θεσμοθεσιῶν. Οἱ Σοφισταὶ κατὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ Πλάτωνος (Πολ. VI. 490) ἐξέφραζον τὰς ἀρχὰς ἐκεῖνας, αἵτινες ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τῆς πέμπτης ἑκατονταετηρίδος διεύθυνον τὴν διαγωγὴν τῆς μεγάλης πλειονότητος εἰς τὰς κοινωνικὰς σχέσεις. Ἡ πολιτικὴ καὶ ἠθικὴ ἀνάπτυξις τῶν Ἑλλήνων, διήρχετο ἤδη ἐκεῖνο τὸ στάδιον, ἐν ᾧ τὰ ἄτομα δὲν ὑποβάλλουσιν ἀβασανίστως τὰ ἴδια αὐτῶν συμφέροντα εἰς τὸ γενικὸν ἀγαθόν, ἀλλὰ συναισθάνονται τὸ δικαίωμα τῶν, καὶ τοῦτο ἀποκλειστικῶς ἐπιδιώκουσι μηδένα λόγον ποιούμενα τῶν καθεστώτων. Ὁ δημόσιος βίος μετετρέπη εἰς παλαίστραν τῆς φιλοδοξίας καὶ τοῦ ἐγωϊσμοῦ τῆς ἀτομικότητος, τὰ πολιτικὰ κόμματα, ἅτινα κατέτάραξαν τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις διαρκούντος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, συνέχεαν τὰς καθιερωμένας ἐννοίας τῆς στοργῆς, τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς εὐσεβείας. Ὁ Θουκυδίδης μετὰ βαρυαλοῦς θλίψεως ἱστορεῖ (Βιβλ. Γ'. 82) ὅτι *τὴν εἰωθυῖαν ἀξίωσιν τῶν ὀνομάτων ἀντήλλαξαν τῇ δικαιοσίᾳ (κατὰ τὸ δοκοῦν). Τόλμα μὲν γὰρ ἀλόγιστος ἀνδρία ἐνομίσθη, μέλλησις δὲ προμηθῆς δειλία εὐπρεπῆς, τὸ δὲ σῶφρον τοῦ ἀνάνδρου πρόσχημα. Αἱ παραδόσεις ἀπώλεσαν τὴν ἰσχύοντων, ἢ εἰς τοὺς θεοὺς πίστις ἐθεωρήθη ὡς ἀνθρωπίνη ἐπίνοια πρὸς ἐκφόβισιν τῶν ἀνθρώπων, ἢ στοργὴ ὡς νόμος ἀνθρώπινος, ὃν πᾶς τις ἐδίκαιουτο νὰ μεταβάλῃ δι' ἄλλου νόμου (1).* Ὡς δ' εἰπεῖν, τὸ Πρωταγόρειον ἐκεῖνο δόγμα, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι τὸ μέτρον ἀπάντων χρημάτων, δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ καταλλήλως ὡς ἡ θεωρητικὴ διατύπωσις τοῦ πρακτικοῦ βίου καὶ τῶν τάσεων τῆς τότε ἐποχῆς.

Εἰ καὶ ὑπὸ τὴν ἠθικὴν πλευρὰν ἡ Σοφιστικὴ εἶναι ἐπιλήψιμος, εἰ καὶ οὐ μόνον ἐξεπροσώπευεν ἐποχὴν ἠθικῶς ἐξηχρειωμένην, ἀλλὰ τὸ

(1) Ἀριστ. Νεφ. στ. 1420. Στρεψιάδης ὁ πατήρ λέγει· ἀλλ' οὐδαμοῦ νομίζεται τὸν πατέρα τοῦτο πάσχειν (ἦτοι νὰ τύπηται ὑπὸ τοῦ υἱοῦ). Φειδιππίδης ὁ υἱὸς τοῦ ἀπαντᾶ· Οὐκ οὐκ ἀνήρ ὁ τὸν νόμον θεῖς τοῦτον ἦν τὸ πρῶτον, ὡσπερ σὺ κάγῳ, καὶ λέγων ἔπειθε τοὺς παλαιούς· ἦττον τί δῆτ' ἐξέστι κάμοι κατεῖν αὐτὸ λοιπὸν θεῖναι νόμον τοῖς υἱέσιν τοὺς πατέρας ἀντιτύπτειν.